

ความหมายของ “อภิเชก” ในพระพุทศานิกายตันตระสายวัชรยาน The meaning of “abhiṣeka” in the Tantric-Vajrayāna Buddhism

สุดาพร เขียวงามดี (Sudaporn Khiewngamdee)^{1*}

^{1*} สาขาวิชาภาษาบาลีสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

* ผู้แต่งหลัก: อีเมล: sudaporn_khiewngamdee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และตีความความหมายของ “อภิเชก” ที่ปรากฏในนิกายตันตระสายวัชรยาน และศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ทางด้านภาษาของคำว่า “อภิเชก” ในคัมภีร์ต่างๆทางพระพุทศานา

ผลการวิจัยพบว่า อภิเชก (abhiṣeka) เป็นคำสันสกฤตที่แปลความหมายตามพยานะว่า “การรดน้ำที่ยิ่งใหญ่” หมายถึง การทำพิธีศักดิ์สิทธิ์โดยใช้น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำพิธีกรรม เช่น พิธีเจริญน้ำพระพุทศมนต์ พิธีราชาภิเชก พิธีอภิเชกสมรส พิธีพุทศภิเชก เป็นต้น ในคัมภีร์พระไตรปิฎกส่วนใหญ่จะพบความหมายของ “อภิเชก” ในบริบทที่เกี่ยวกับการอภิเชกสมรสของเชื้อพระวงศ์ และการแต่งตั้งกษัตริย์ เช่น คำว่า ราชาภิเชก หรือมูรธาภิเชก แต่ก็มีบางบริบทที่ให้ความหมายในเชิงปรัชญา เช่น คำว่า อภิเชกตนเอง ส่วนพุทศภิเชกยังไม่ใช่พิธีกรรมที่มีขึ้นในยุคสมัยเถรวาทดั้งเดิมเนื่องจากไม่ปรากฏคำนี้ในพระไตรปิฎก แต่พุทศภิเชกได้รับอิทธิพลมาจากพิธีกรรมนิกายตันตระ โดยเริ่มต้นจากอภิเชกในแนวคิดของยุคนิกายมหายาน หมายถึงการแต่งตั้ง คือ พระโพธิสัตว์ได้รับการอภิเชกจากพระพุทศเจ้า ต่อมาในยุคของคัมภีร์ตันตระวัชรยานปรากฏความหมายที่เปลี่ยนไปว่า ลูกศิษย์ได้รับการอภิเชกจากอาจารย์ และการฝึกปฏิบัติตามพิธีกรรมตามแบบฉบับในนิกายของตันตระ คือ การสร้างภาพพระพุทศเจ้าที่อยู่ในมณฑลให้เกิดขึ้นในตัวเองจนเรากลายเป็นหนึ่งเดียวกับพุทศ ส่วนลูกศิษย์ที่รอกการอภิเชกจากอาจารย์เปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์และเทพทั้งหลาย กล่าวโดยสรุป การอภิเชกของตันตระจึงหมายถึงการแต่งตั้งหรือมอบอำนาจให้แก่ศิษย์ส่วนประกอบอื่นในการทำพิธีอภิเชกของตันตระ อย่างเช่น การทำน้ำมนต์ การสวดมนต์คาถา การปลุกเสกสิ่งของก็ล้วนแล้วแต่ส่งอิทธิพลมาสู่พระพุทศานาในสังคมไทยแทบทั้งสิ้น

คำสำคัญ: อภิเชก, ตันตระ, พระไตรปิฎก

Abstract

The objectives of this article were as follows to analyze and interpret the meaning of “abhiṣeka” appearing in Tantra-Vajrayāna sect and to compare the application of the language pertaining to the word “abhiṣeka” in the Buddhist scriptures.

The results were found that: abhiṣeka is a Sanskrit word means, by its word form, a “special pouring”, referring to conducting sacred ceremonies by using water as an important factor, such as in ceremonies of blessing holy water, royal coronations (rājābhiṣeka), royal weddings, consecrating Buddha images (buddhābhiṣeka),

etc. In the Tripiṭaka, most of abhiṣeka are in the context of a royal marriage and the coronation of a king in such words as rājābhiṣeka or mūrdhābhiṣeka. However, there are some contexts of philosophical meanings: abhiṣeka oneself. Buddhābhiṣeka was not a ritual held in the Pali era because this word did not appear in the Tripiṭaka, but Buddhābhiṣeka was influenced by the ritual of the Tantric school, starting from abhiṣeka in the concept of the Mahāyāna age, which refers to the designation, i.e., the Bodhisattvas have been given abhiṣeka from the Buddha. Later, the scriptures of Tantra-Vajrayāna period have shown significant changes where the pupils received abhiṣeka from a teacher. A practice ritual typical in the sect of Tantra is the visualization of the Buddha which was in maṇḍala creating his own until became one with the Buddha, and the pupils awaiting abhiṣeka from a teacher were like Bodhisattvas and Devas. In conclusion, abhiṣeka of tantra is meant to appoint or authorize his disciples. Other components in the ceremony of abhiṣeka of Tantra such as making sacred water, chanting mantra-gāthā and also making something sacred by some magic, have had a major influence on Buddhism in Thailand in almost aspects

Keywords: abhiṣeka, tantra, Tripiṭaka

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

นับจากการสังคายนาหลายครั้งอันเนื่องมาจากความเห็นที่ขัดแย้งทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ ก่อให้พระพุทธศาสนาแยกนิกายออกไปตั้งเป็นสำนักของตนเองตามพระเถระจารย์ของสำนักตน ซึ่งการแยกตัวออกไปจากพระพุทธศาสนาดั้งเดิมปรากฏเด่นชัดขึ้นเป็นนิกายมหาสังฆิกะในราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 (นิกายมหาสังฆิกะค่อยๆ บ่มเพาะตัวเองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 2) ตลอดระยะเวลาขณะสงฆ์นิกายนี้ได้ค่อยๆ ปรับรูปโฉมใหม่ขึ้นเพื่อให้เข้ากับกาลเวลาและสังคมที่เปลี่ยนไป ความเลื่อมใสศรัทธาแบบใหม่ของชาวพุทธได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อนิกายมหายานได้เปิดตัวอย่างโดดเด่นขึ้นมา คำสอนของมหายานได้สร้างแนวคิดทางปรัชญาขึ้นมามากมาย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องตรีกายของพระพุทธเจ้า และแนวคิดเรื่องภูมิของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ นิกายมหายานยังได้สร้างนักปราชญ์ขึ้นมามากมายหลายท่าน แต่ละท่านได้สร้างทฤษฎีและคำสอนทางปรัชญาในนิกายย่อยของตนขึ้นมา

ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 พระพุทธศาสนาได้เริ่มเสื่อมออกไปจากอินเดียเมื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้ปฏิบัติตัวเองเฟื่องฟูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธศาสนาในช่วงนี้เริ่มออกไปเจริญนอกอินเดียและได้ไปผสมเข้ากับความเชื่อของลัทธิตันตระซึ่งเป็นความเชื่อพื้นเพทางไสยศาสตร์ที่อยู่คู่กับสังคมมาก่อนแล้ว (เอตเวิร์ด คอนซ์ 2552, น.187) ในช่วงเวลานี้พระพุทธศาสนาถูกเรียกว่า

พระพุทธศาสนานิกายตันตฺรยานหรือวัชรยาน¹ โดยเน้นปฏิบัติด้านพิธีกรรม เวทมนต์คาถา การสร้างรูปเทพเจ้าปางดุร้ายและรับเอาความเชื่อเรื่องศักดิ์เข้ามาผสมซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มีนางคู่บารมี

พระพุทธศาสนานิกายตันตฺระมีแหล่งกำเนิดแนวคิดและแพร่หลายอยู่ทางตอนเหนือของอินเดีย ทางตอนตะวันออกในเบงกอล ในทิวเขาของแคว้นอัสสัม และทางตะวันตกเฉียงเหนือในอาณาจักรอุทฺทียาน(Uddiyāna) ซึ่งปกครองโดยกษัตริย์อินทฺรภูติ(Indrabhūti) (Philippe Cornu 2001, p.256) นิกายนี้ถูกเผยแพร่ออกไปยังดินแดนอื่นๆ เช่น จีน ทิเบต เนปาล เป็นต้น และคำสอนยังได้พัฒนาขึ้นโดยมีการแต่งคัมภีร์สันสกฤตที่เกี่ยวกับนิกายนี้ขึ้นมา เช่น ปรัชญาปารมิตา คุหฺยสมาข มัญจุศรีมูลกะ เหว้ชรตันตฺระและสาธนาลา เป็นต้น (ผาสุข อินทฺราวุฑ 2543, น.46) ในนิกายตันตฺระมีวิธีปฏิบัติตามแนวทางที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับตามการจัดหมวดหมู่ของคัมภีร์ ได้แก่ 1.) คัมภีร์กิริยาตันตฺระ คือ คัมภีร์ที่ใช้ธารณี 2.) คัมภีร์จารยะตันตฺระ คือ คัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องของกาฬเพงมณฑล 3.) คัมภีร์โยคตันตฺระ คือ คัมภีร์ที่ใช้ในการฝึกสมาธิ 4.) คัมภีร์อนุตฺรโยคตันตฺระ คือ คัมภีร์ขั้นสูงสุดที่นำไปสู่ความหลุดพ้น (Philippe Cornu 2001, p. 566-570)

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานิกายตันตฺรวัชรยาน ได้ปรากฏคำศัพท์ที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของนิกายนี้ขึ้นมา เช่น สิทธา มณฑล โยคะ ธารณี มุทฺธา อภิเชก เป็นต้น คำศัพท์ที่น่าศึกษาเหล่านี้ได้มีปรากฏขึ้นในคัมภีร์ต่างๆของนิกายตันตฺระและมีที่มานำค้นหามากมายเนื่องจากคำศัพท์เหล่านี้ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ตามสถานการณ์และเปลี่ยนแปลงความหมายไปตามกาลเวลา ในปัจจุบันเราจึงสามารถนำมาใช้เรียกกันจนคุ้นเคย อีกทั้งยังนำมาผสมผสานกับภาษาในวัฒนธรรมไทยด้วย แต่ละคำศัพท์ที่ยกตัวอย่างไปนั้นล้วนมีความหมายที่ลึกซึ้งและน่าศึกษาวิเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจเลือกศึกษาวิเคราะห์คำ ที่มา และความหมายของคำว่า “อภิเชก”(abhiṣeka) ทั้งที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลี คัมภีร์มหายาน และคัมภีร์ตันตฺรวัชรยาน ตลอดจนจนถึงการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ทางด้านภาษาในงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์คำนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์และตีความ ความหมายของ “อภิเชก” ที่ปรากฏในนิกายตันตฺระสายวัชรยาน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ทางด้านภาษาของคำว่า “อภิเชก” ในคัมภีร์ต่างๆทางพระพุทธศาสนา

¹ พระพุทธศาสนานิกายตันตฺระมีชื่อเรียกมากมายซึ่งมีที่มาจากแนวทางปฏิบัติและหลักคำสอนที่พัฒนาขึ้นตามลำดับ ชื่อต่างๆ ได้แก่ มัณฑฺรยาน (ระยะแรก) วัชรยาน (ระยะที่สอง) สหัชยาน (ระยะที่สาม) และกาลจักรยาน (ระยะที่สี่): (บุญญ์ นิลเกษ 2527, น. 87)

ขอบเขตของการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาเอกสารเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “อภิเชก” เท่านั้น อาทิเช่น ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ มูลนิธิมหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ปีพ.ศ. 2538, พจนานุกรมฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอื่นๆ, คัมภีร์ต่างๆในนิกายตันตรวชิรยาน และหนังสือ ตำรา เอกสารและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ศาสตร์สาขาภาษาบาลีและสันสกฤต พุทธศาสนา และภาษาศาสตร์ นำมาเป็นวิธีการศึกษาวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ ศึกษาความหมายทั่วไปในพจนานุกรม สารานุกรม และคัมภีร์พระไตรปิฎก
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ คัมภีร์อื่นๆในนิกายตันตรวชิรยาน หนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. รวบรวมข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ แล้วมารายงานผลการศึกษาวิเคราะห์ด้วยการพรรณนาเพื่อนำเสนอเป็นผลงานวิจัยตามลำดับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความหมายของ “อภิเชก” ที่ปรากฏในนิกายตันตรวชิรยาน
2. ทำให้ทราบถึงการประยุกต์ใช้ทางด้านภาษาของคำว่า “อภิเชก” ในคัมภีร์ต่างๆทางพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

ความหมายโดยทั่วไปของ “อภิเชก”

อภิเชก(ภาษาสันสกฤต) มาจาก อภิ (abhi) (อุปสรรค) แปลว่า เหนือธรรมดา, ยิ่งใหญ่ + ✓ สิจ (✓ sic) (ธาตุคณะที่ 6) แปลว่า ขำระล้าง, รดน้ำ, พรมน้ำ + อ (ฆณ) (a (ghañ)) ปัจจัยนามกฤต-บ่งความเป็น แปลว่า การ...

✓ สิจ ธาตุ เปลี่ยนพยัญชนะ ส เป็น ษ เนื่องจากมีสระ อิ อยู่หน้าธาตุ(“อภิ”อยู่หน้าธาตุ) กลายเป็น ษิจ เมื่อลง อ ปัจจัยนามกฤต(The Primary Affixes)ให้ทำคุณสระ(guna) กลายเป็น เชจ (śeca) และเปลี่ยนที่สุดธาตุของ จ (c) เป็น ก (k)(อาจจะเปลี่ยนตามรูปอ่อนและรูปแข็ง) จะได้รูป เชก(śeka) โดยลำดับ (จำลอง สารพัตนีก,ศ.ดร. 2548, น.149)

อภิเชก (abhiṣeka) จึงแปลว่า การรดน้ำที่ไม่ธรรมดา (หมายถึง การทำพิธีศักดิ์สิทธิ์โดยใช้ น้ำเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม) ถ้าเป็นภาษาบาลีจะใช้คำว่า “อภิเสก”(abhiṣeka)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “อภิเชก” ว่าเป็นคำกริยา แปลว่า “แต่งตั้งโดยการทำพิธีรดน้ำ” เช่น พิธีขึ้นเสวยราชย์ของพระมหากษัตริย์ (ราชบัณฑิตยสถาน 2554, น.1375)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตโต) แปลคำ อภิเชก ว่า หมายถึง การรดน้ำ, การแต่งตั้ง โดยการทำพิธีรดน้ำ, การได้บรรล (พระพรหมคุณาภรณ์ 2556, น.502)

พจนานุกรมสันสกฤตของโมนีเยอร์ วิลเลียมส์ (Monier Williams) ได้ให้ความหมายคำว่า “อภิเชก” ว่า การประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์โดยการพรมหรือเจิมหรือรดน้ำเป็นการทำพิธีเป็นอันดับแรก ก่อนจะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป ,เป็นการทำพิธีกรรมสืบราชบัลลังก์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน(ราชาภิเชก หรือ การรดน้ำเพื่อแต่งตั้งเป็นกษัตริย์), ในคัมภีร์ศตปถพราหมณ์²ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ การชำระล้างตามพิธีกรรมในศาสนา, โนมหาภารตะ คือ พิธีการสร้งน้ำแก่เทพเจ้าผู้ซึ่งได้รับการเคารพ บูชา (Monier-Williams 1899, p.71)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถให้ความหมายของ “อภิเสก” ในภาษาบาลีไว้ในพจนานุกรมของพระองค์ว่า “รดเฉพาะ, รดยิ่ง, รดด้วยคุณอันยิ่งใหญ่” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ 2553, น.83)

สารานุกรมทางพระพุทธศาสนาของโรเบิร์ต อีวานส์ บัสเวล จูเนียร์ (Robert Evans Buswell, Jr.) กล่าวถึง “อภิเชก”ไว้ว่า ตามความหมายโดยทั่วไปของ “อภิเชก” คือ การปลุกเสก คำจำกัดความนี้รวมไปถึงการทำพิธีมงคลด้วยการประพรมน้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีราชาภิเชก นอกจากนี้ยังมีพิธีการปลุกเสกวัตถุมงคลที่มักจะกระทำกันในพิธีทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะทำพิธีกับ พระพุทธรูป สถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีเหล่านี้เป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะควรแก่การเคารพบูชา อย่างเช่น กษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ และพระภิกษุสงฆ์ ยิ่งไปกว่านั้น น้ำยังถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการชำระล้างบาปในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ความหมายของ “อภิเชก” ยังถูกขยายไปมากกว่าการพรมหรือรดน้ำ แต่ได้รวมไปถึงการทำให้วัตถุที่ผ่านการทำพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นมงคล เช่น พระพุทธรูปที่ผ่านการทำพิธีก็จะเปรียบเสมือนว่าพระพุทธรูปเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่ในขณะที่พระพุทธรูปซึ่งไม่ได้ผ่านการทำพิธีก็จะกลายเป็นแค่รูปปั้นเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น (Robert E. Buswell, Jr. 2004, p. 178)

โดยกล่าวสรุปแล้ว คำว่า “อภิเชก” มีความหมายถึงพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำพิธี ถ้าหากพิธีการใดไม่ใช้น้ำในการทำพิธีก็ถือว่าไม่เกี่ยวข้องกับ “อภิเชก”

² เป็นคัมภีร์พราหมณ์ที่เป็นสาขาหนึ่งของขลุยชเวท เขียนเป็นร้อยแก้ว ในคัมภีร์บรรยายถึงประวัติและพิธีกรรมทางพระเวท: wikipedia. (2016, January 12) [Online]. **Shatapatha Brahmana**. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Shatapatha_Brahmana

“อภิเชก” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

คัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานิกายดั้งเดิมก่อนที่จะแตกแยกออกไปเป็นนิกายอื่นในยุคหลัง ก็ได้มีคำว่า “อภิเชก” ปรากฏแฝงอยู่มากมายหลายสูตรหลายตอนในคัมภีร์ แต่ว่าคำที่ถูกเขียนอยู่ในเนื้อหาของคัมภีร์จะสื่อความหมายอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับบริบทของเรื่องราวในสูตรหรือตอนนั้นๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างข้อความในพระไตรปิฎกบางตอนเพื่อให้ได้เห็นความหมายของ “อภิเชก” ในบริบทต่างๆ ของคัมภีร์

...นางแก้วผู้งามทั่วสรรพางค์ สามิไม่จิตจางในการมองชม ได้รับอภิเชก เป็นเอกอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่เทียบเท่าเสี้ยวที่ 16 ของอาจามทานนี้ ทองคำแท่งมีปริมาณตั้งร้อยกัฒมีกำลังเร็วมีปริมาณตั้งร้อยกัฒมี ราชรถอันเทียมด้วยม้าอัสตรตั้งร้อยกัฒมี นางราชกัญญาอันประดับประดาแล้วด้วยแก้วมุกดา และแก้วมณีและต่างหุมี่ปริมาณตั้งแสนกัฒมี ก็ยังไม่เทียบเท่าเสี้ยวที่ 16 ของอาจามทานนี้... [ขุ. วิมาน.(26/20/24-25) ฉ.ไทย]³

ข้อความข้างต้นมาจากขุททกนิกาย เรื่องอาจามทายิกาวิมานที่ 3 คำว่า “อภิเชก” ในข้อความนี้ หมายถึง การแต่งงาน สตรีได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระมเหสีของพระราชา มาจากคำเต็มที่คนไทยมักคุ้นเคยกันว่า “อภิเชกสมรส” ซึ่งใช้เรียกพิธีแต่งงานของพระราชาหรือเจ้าฟ้าเท่านั้น ในพิธีดังกล่าวต้องมีการรดน้ำจากสังข์ตามประเพณีที่สืบทอดกันมา

คำว่า อภิเชกตนเองด้วยใจ ความว่า ย่อมอภิเชกตนเองด้วยจิตว่าเรา เป็นผู้ฉลาดเป็นบัณฑิต มีปัญญา มีความรู้ มีญาณ มีปัญญาแจ่มแจ้ง มีปัญญาทำลายกิเลส เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อภิเชกตนเองด้วยใจ. [ขุ. มหา.(29/575/281) ฉ.ไทย]⁴

ข้อความข้างต้นมาจากเรื่องทีฎฐิติ 62 เรียกอธิบายทีฎฐิติ คำว่า “อภิเชก” ในข้อความนี้หมายความว่า แต่งตั้งเอง คิดเอาเอง อภิเชกตนเองด้วยใจ คือ การที่แต่งตั้งตนเองขึ้นมาให้เป็นอย่างทีเจตนอยากให้เป็น ทำให้หลงลืมตน คือ มีทีฎฐิติครอบงำตน อย่างเช่น คิดเอาเองว่าตนฉลาด มี

³ ยา มเหสิตต์ กเรยย จกุกตติสส ราชโน นารี สพพงคกลยาณี ภตตุ จาโนมทสสิกา เอตสจามทานสส กลั นาคฆนติ โสฬสี สดี นิกขา สดี อสสา สดี อสสาตรี รธา สดี กณณาสทสทานิ อามุตตมณิกุณชลา เอตสจามทานสส กลั นาคฆนติ โสฬสี [ขุ. วิมาน.(26/20/30) ฉ.บาลี]

⁴ สยเมว สามิ มนสากิสิโตติ สยเมว อตตานิ จิตเตน อภิสสิจติ อหมสมิ กุสโล ปณฺธิโต ปณฺณวา พุทธิมา ญาณิ วิภาวี เมธาวิติ สยเมว สามิ มนสากิสิโต ฯ [ขุ. มหา.(29/575/359) ฉ.บาลี]

ปัญญา เก่งกว่าคนอื่น นั่นคือการอภิเชกตนเองขึ้นมาอย่างเข้าใจผิด จะเห็นได้ว่า “อภิเชก” ในข้อความตอนนี้ของคัมภีร์ตรงกับความหมายว่าแต่งตั้งมากกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับน้ำ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ปราศจากความหวังเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาในโลกนี้ เป็นกษัตริย์ได้รับมูรธาภิเชกแล้ว พระองค์ได้สดับข่าวว่า กษัตริย์ผู้มีพระนามอย่างนี้ ถูกพวกกษัตริย์อภิเชกด้วยการอภิเชกให้เป็นกษัตริย์ พระองค์หาทรงพระดำริดังนี้ไม่ว่า ถึงตัวเราก็จักถูกพวกกษัตริย์อภิเชกด้วยการอภิเชกให้เป็นกษัตริย์สักคราวหนึ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุใด เพราะพระองค์ซึ่งแต่ก่อนยังมิได้รับการอภิเชก ได้มีการอภิเชกสงบไปแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า "บุคคลผู้ปราศจากความหวัง" ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก แม้นั้นใด ๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุก็มีบุคคลอยู่ 3 จำพวก ปรากฏฉนั้นนั่น เหมือนกันแล บุคคล 3 จำพวกเป็นไฉน คือ บุคคลผู้หมดหวัง 1 บุคคลผู้มีหวัง 1 บุคคลผู้ปราศจากความหวัง 1 [อัง. เอก.(20/452/122-123) ฉ.ไทย]⁵

ข้อความข้างต้นมาจากภิกขุสูตรในอังคุตตรนิกาย คำว่า “อภิเชก” ในสูตรนี้ หมายถึง การแต่งตั้งหรือสถาปนาให้เป็นกษัตริย์ คำว่า “มูรธาภิเชก”⁶ (เป็นคำตัดปुरुชสมาส) มาจาก มูรธา (น.) (สันสกฤต)⁷ = มงกุฎ, หัว + อภิเชก (น.) = การรดน้ำ รวมกันจึงแปลว่า การรดน้ำที่ศีรษะ, การแต่งตั้งโดยพิธีการรดน้ำ หมายถึง การหลั่งน้ำรดพระเศียรในงานสถาปนา กษัตริย์พระองค์ใหม่ ขั้นตอนแรกในพิธีสถาปนา กษัตริย์นั้น ก็คือการทำพิธีเสกน้ำเพื่อถวายเป็นน้ำอภิเชก ประเพณีไทยเรียกว่า น้ำสรงมูรธาภิเชก กษัตริย์จะทรงรับน้ำอภิเชกในวันพระราชพิธีราชาภิเชก

ครั้งนั้น เสนาบดีเป็นต้นตรวจดูมือเท้า ลิ่นและช่องหูของเราแล้ว เห็นความไม่บกพร่องของเรา ตีเตียนว่าเป็นคนกาฬกณี ที่นั้นชาวชนบท เสนาบดีและบุโรหิตทั้งปวงร่วมใจกันทั้งหมด พลอยดีใจการที่รับสั่งให้นำไปทิ้ง เรานั้นได้

⁵ กตโม จ ภิกขเว ปุคฺคโล วิคตาสฺย อธิ ภิกขเว ราชา โหติ ขตติโย **มูรธาภิเชกโต** โส สุณนติ อิตถนนาโม กิร ขตติโย ขตติเยหิ ขตติยาภิเสเคน **อภิเชกโตติ** ตสฺส น เอว โหติ กทาสสุ นาม มปิ ขตติยา ขตติยาภิเสเคน **อภิเชกโต** จิสฺสนตฺติ ตํ กิสฺส เหตุ ยา หิสฺส ภิกขเว ปุพเพ **อนภิเชกตสฺส อภิเสกาสา** สาสฺส ปฏิปฺปสฺสทธา อญฺ วุจฺจติ ภิกขเว ปุคฺคโล วิคตาสฺย ๆ อิม โข ภิกขเว ตโย ปุคฺคลา สนโต สฺวิขฺขมานา โลกสมิ ๆ เอวมว โข ภิกขเว ตโย ปุคฺคลา สนโต สฺวิขฺขมานา ภิกขุสฺส กตเม ตโย นิราโส อาสฺโส วิคตาสฺย [อัง. เอก.(20/452/137) ฉ.บาลี]

⁶ ในสารานุกรมไทยกล่าวไว้ว่า มูรธาภิเชกเป็นชื่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้อรดพระเศียรในพระราชพิธีราชาภิเชกหรือพระราชพิธีอื่นๆ เรียกว่า “น้ำมูรธาภิเชก” ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ถือว่า การยกให้ผู้ใดเป็นใหญ่ ทรงสิทธิ์อำนาจนั้นจะต้องทำด้วยพิธีรดน้ำศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อกันกันมาน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น ได้แก่ น้ำในแม่น้ำคงคาซึ่งไหลลงมาจากสวรรค์ และแม่น้ำที่นับเนื่องในแม่น้ำคงคาที่เรียกรวมว่า “สัพตสินธวะ” ได้แก่ แม่น้ำเจ็ดสายที่ไหลแยกออกจากแม่น้ำคงคา ตั้งแต่แรกเกิดแม่น้ำคงคา คือ ยมุนา สรัสวตี โคธาวรี นัมมทา ลินธุ และกาเวรี แต่คติทางไทยซึ่งถือตามคัมภีร์เวสสันดรชาดก ถือว่าแม่น้ำที่ไหลแยกจากแม่น้ำคงคามีสี่สาย คือ ยมุนา อจิรวดี สรวุ และมทิว เมื่อรวมกับแม่น้ำคงคาจึงเป็นห้าสายเรียกว่า “ปัญจมหานที” :

เกร็ดความรู้จากสารานุกรมไทย . สารานุกรมไทย . (2016, January 15) [Online]. **มูรธาภิเชก**. Retrieved from <http://guru.sanook.com/search/สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน/>

⁷ ภาษาบาลีใช้ “มูรธาภิเชก”

ฟังความประสงค์ของเสนาบดีเป็นต้นนั้นแล้ว ร่าเริงดีใจว่า เราประพฤติตะมา เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นจะสำเร็จแก่เรา ราชบุรุษทั้งหลายอาบน้ำให้เรา ได้ ทาด้วยของหอม สวมราชมงกุฎราชาภิเษกแล้ว มีฉัตรที่บุคคลถือไว้ให้ทำ ประทักขิมพระนครดำรงเศวตฉัตรอยู่ 7 วัน [ขุ. อป.ภาค 2 (33/26/398-399) ฉ.ไทย]⁸

ข้อความข้างต้นมาจากขุททกนิกาย เรื่องมุคคกขจรियाที่ 6 กล่าวถึงวาทกษัตริย์ได้สวมมงกุฎ ที่ได้ผ่านการทำพิธีราชาภิเษกหรือพิธีขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์แบบแล้ว ซึ่งราชาภิเษก นั้นก็มีความหมายคล้ายกับมูรธาภิเษกในภิกขุสูตรที่ได้ยกตัวอย่างไปก่อนหน้า สำหรับพิธีการราชาภิเษก เป็นพิธีการเพื่อสถาปนา กษัตริย์ซึ่งมีพระราชอำนาจอย่างเป็นทางการซึ่งได้เกี่ยวข้องกับ การวางมงกุฎบนพระเศียรของพระองค์พร้อมด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์อื่นๆ พิธีนี้ยังอาจรวมไปถึงการ กล่าวถ้อยคำปฏิญาณ การถวายความเคารพแก่ผู้ปกครองพระองค์ใหม่ของเหล่าอาณาประชาราษฎร์⁹ คำว่า “ราชาภิเษก” มาจาก ราช (น.) = พระราชา + อภิเษก (น.) = (ในที่นี้แปลว่า) การถวายหรือ แต่งตั้ง รวมกันจึงแปลว่า การถวายให้เป็นพระราชา

ก็พระเจ้าชัยทศนั้น หลุดพ้นจากเงื้อมมือของโปริสาท แล้วรีบเสด็จ กลับไปยังพระราชมณเฑียรของพระองค์ เพราะได้ทรงผิดเพี้ยนไว้แก่พราหมณ์ว่า จะพระราชทานทรัพย์ ได้รับสั่งให้หาพระราชโอรสพระนามว่าอลินัสตต ตรัสว่า เจ้าจงอภิเษกปกครองรัฐสีมา ในวันนี้ จงประพฤติ ธรรมในรัฐสีมา และใน ประชาชนทั้งหลาย บุคคลไม่ประพฤติธรรม อย่าได้มีในแคว้นแคว้นของเจ้า เราจะ ไปในสำนักโปริสาท.[ขุ. ชาตก. (27/2303/407-408) ฉ.ไทย]¹⁰

⁸ ตโต เม หตเถ ปาเท จ

ชีวหิ โสตถจ มททिय

อนุนต์ เม ปสสิตวา

กาพณณมิติ นินทิสฺสึ ฯ

ตโต ชานปทา สพเพ

เสนาปติปุโรหิตา

สพเพ เอกมณา หุตวา

ฉททณฺ อนุโมทิสฺสึ ฯ

โสหิ เตสฺ มตี สุตวา

หฺมฺโห สวีคคมานโส

ยสสตถาย ตโป จินฺโน โส เม อตโถ สมิชณฺณ ฯ

นหาเปตวา อนุลิเมตวา

เวเขตฺวา ราชเวชนํ

อภิสิณฺณจิตฺวา ฉตเตน

กาเรสิ ปุริ ปทกฺขินํ ฯ

สศตาทฺ ธารยิตฺวาน

อุคฺคเต วริมณฺทเล

รเถน มํ นิหริตฺวา

สารถิ วณฺมุปาคมิ ฯ [ขุ. อป.ภาค 2 (33/26/586) ฉ.บาลี]

⁹ wikipedia . (2016, January 16) [Online]. **พิธีราชาภิเษก**. Retrieved from <https://th.wikipedia.org/wiki/พิธีราชาภิเษก>

¹⁰ มุตโต จ โส โปริสาทสส หตถา

คนตฺวา สกํ มนฺทิริ กามกามิ

ตํ สงครํ พราหมณสฺสปทาย

อามนฺตยิ ปุตตมสฺสินสฺตตฺตา

อชฺเชว รชฺชํ **อภิเสจยสฺสุ**

ข้อความข้างต้นมาจากขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เรื่องชัยทิศชาดก ประโยคที่ว่า “เจ้าจง อภิเชกปกครองรัฐสีมา” คำว่า “อภิเชก” ในที่นี้ หมายถึง ชั้นครองราชย์สมบัติ พระเจ้าชัยทิศทรง รับสั่งให้พระโอรสของพระองค์ขึ้นครองราชย์ปกครองประเทศ

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอคำว่า “อภิเชก” ที่มีนัยยะต่างๆ ในพระไตรปิฎกซึ่งใช้ ภาษามคธหรือบาลี ต่อไปจะกล่าวถึงคำว่า “อภิเชก” ในนิกายตันตระสายวัชรยานซึ่งส่วนใหญ่จะ บันทึกเป็นภาษาสันสกฤต

“อภิเชก” ในพระพุทธศาสนานิกายตันตระสายวัชรยาน

นิกายตันตระได้สร้างพิธีกรรมและองค์ประกอบที่ลึกลับมากมายจนดูเหมือนว่าเป็นไสย ศาสตร์ มีการใช้คาถาอาคมซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการตีความพระสูตรและนำมาท่องเป็นเวทมนต์คาถา เพื่อใช้สวดในพิธีต่างๆ ในสมัยหลังพระสงฆ์หรือลามะให้ความสำคัญกับตันตระมากกว่าพระธรรมคำ สอนของพระพุทธเจ้า ไม่ได้มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ผู้ที่ประสงค์จะศึกษาพุทธตันตระจะต้องได้รับ การอภิเชกจากครูหรือลัทธินิกายก่อน พิธีอภิเชกเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นการถ่ายทอด คำสั่งสอนของอาจารย์สู่ลูกศิษย์ ศิษย์ที่อาจารย์เห็นว่ามีศักยภาพจะได้รับ การอภิเชกจากอาจารย์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ลึกลับ จะไม่ได้รับการเปิดเผยสู่สาธารณชน หากเปิดเผยจะทำให้คลายความขลัง ผู้ที่ ได้รับการอภิเชกจะมีพลังพิเศษเกี่ยวกับมันตระหรือการแปลงเสียงมนต์ (พระมหาสมจินต์ สมมาปโย โถ 2547, น.78)

ตอนขึ้นสำคัญในการประกอบพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธตันตระ ได้แก่ การท่องมนต์ (mantra) การกระทำมุทรา (mudra) การสร้างมณฑล (mandala) และการอภิเชก (abhiṣeka)

ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของ “อภิเชก” ในพุทธตันตระว่า หมายถึง การ มอบตัวเป็นศิษย์ (initiation) สู่นิกายเร็นลับ หรือหมายถึงการเข้าสู่มณฑลนั่นเอง การผ่านการ อภิเชกจากอาจารย์เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ผู้ที่ไม่ได้ผ่านการอภิเชกจะไม่ได้รับการเปิดเผยคำสอนอันเร็น ลับจากอาจารย์ (ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวิวัฒน์ 2531, น.183)

สมเด็จพระญาณวโรดมได้กล่าวถึงคำว่า “อภิเชก” ไว้ในหนังสือ “ศาสนาต่างๆ” ว่าคือ การ ถ่ายทอดคำสั่งสอนและพิธีกรรม อย่างเช่น การทำท่ามุทราจะได้รับการมอบหมายหรืออนุมติ(ครอบ) จากอาจารย์โดยตรง การมอบหมายนี้เรียกว่า “มุทราภิเชก” อาจารย์จะหลั่งน้ำพระพุทธมนต์บนหัว ของศิษย์เพื่อเป็นการประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ นอกจากนี้แล้ว การอภิเชกยังมีผลานิสงส์มากมาย มีความเชื่อว่าเพียงเข้าไปในมณฑลพิธีเท่านั้น อุกุศลกรรมทั้งหลายในอดีตก็จะหายไปหมด (พระญาณ วโรดม 2543, น.293)

สารานุกรมพระพุทธศาสนาของฟิลิปป์ คอรันู (Philippe Cornu) ผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนาชาวฝรั่งเศส กล่าวถึง “อภิเชก” ไว้ว่า คำว่า “อภิเชก” เป็นคำในภาษาสันสกฤต หมายถึงการชำระล้างที่พิเศษ แต่ความหมายในภาษาทิเบตหมายถึงการส่งผ่านหรือมอบอำนาจ ส่วนชาวตะวันตกมักใช้คำนี้ในภาษาทางตะวันตกว่า “initiation” อภิเชกเป็นหนึ่งในพิธีกรรมของนิกายตันตระและเป็นประตูที่ส่งผ่านไปสู่การปฏิบัติวิถีส่งผ่าน ซึ่งการอภิเชกจะทำการคู่กับการเปล่งเสียงมนตร์ คุณสมบัติของผู้ที่มีอำนาจในการทำพิธีได้ต้องเป็นวัชรจารย์ (vajrācārya) ที่มีความรู้อย่างมากในการปฏิบัติระดับต่างๆของพิธีตันตระได้สำเร็จ ส่วนลูกศิษย์ที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องมีความมุ่งมั่นแห่งโพธิจิตที่จะรับการส่งผ่านอำนาจ พระลามะชาวทิเบตจะทำพิธีอภิเชกในมณฑลที่สร้างขึ้นจากทราย ผู้ที่ได้รับการสืบทอดอำนาจได้สำเร็จแล้วก็จะเรียกว่า “สิทธิา” (Philippe Cornu 2001, p.29-30)

สารานุกรมทางพระพุทธศาสนาของของโรเบิร์ต อีวานส์ บัสเวล จูเนียร์ (Robert Evans Buswell, Jr.) เล่าถึงประวัติของ “อภิเชก” หรือ “initiation” ในพุทธตันตระไว้ว่า ผู้ได้รับคัดเลือกจะถูกนำเข้าสู่มณฑลแห่งตระกูลพุทธเจ้า และตนจะเห็นภาพว่าได้เป็นส่วนหนึ่งกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ พิธีแบบนี้คล้ายกับพิธีกรรมในลัทธิลึกลับแถวทะเลเมดิเตอร์เรเนียน พิธีกรรมของอภิเชกนั้นเชื่อว่ามีแบบแผนมาจากพิธีการแต่งตั้งกษัตริย์ด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถูกพัฒนามาจากยุคกลางของอินเดีย (ค.ศ. 500-1200) ชาวพุทธจะนึกถึงคำว่า “อภิเชก” ว่าเป็นการสงฆ์หรือรดน้ำหอม พระพุทธรูปในวันคล้ายวันประสูติ ชาวพุทธมหายานได้ประยุกต์พิธีกรรมขึ้นใหม่โดยสันนิษฐานถึงผู้ที่ตั้งปณิธานจะเป็นพระโพธิสัตว์ เช่น แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เมตไตรยซึ่งเปรียบเป็นโอรสแห่งธรรมได้รับการอภิเชกจากพระศากยมุนีพุทธเจ้าผู้เป็นราชาแห่งธรรม แนวคิดนี้เริ่มขึ้นในศตวรรษที่ 5-6 ในช่วงระหว่างราชวงศ์คุปตะและเริ่มยุคกลางของอินเดีย นอกจากนี้ พิธีกรรมนี้ยังนำมาเสริมกับแนวคิดเรื่องภูมิ 10 ในการเลื่อนชั้นของพระโพธิสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์สามารถบำเพ็ญบารมีถึงภูมิ 10 ได้แล้วก็จะได้รับการแต่งตั้งหรืออภิเชกให้อยู่ในอาณาจักรแห่งพุทธภูมิ (Robert E. Buswell, Jr. 2004, p.375)

การประกอบพิธีกรรมอภิเชกนั้นทำกันได้หลายแบบ แต่ละแบบต้องมีคัมภีร์ที่อาจารย์จะมอบให้ลูกศิษย์ปฏิบัติและรักษาไว้ โดยที่อาจารย์พิจารณาเห็นว่าศิษย์นั้นเป็นผู้สมควรจะได้รับการอภิเชก ลูกศิษย์จะต้องปฏิบัติตามข้อปฏิบัติ 7 ประการ คือ 1) ต้องสวดระลึกถึงพระรัตนตรัย 100,000 จบ 2) ต้องแสวงหาพุทธะ 3) ต้องกราบลงทั้งตัว 100,000 ครั้ง โดยการสวดคาถาที่สอง คือ การปฏิญาณตนแสวงหาพุทธะเพื่อชำระบาปทางร่างกาย 4) ต้องสวดมนต์บทวัชรสูตรจำนวน 100,000 ครั้ง เพื่อชำระบาปทางจิตใจ 5) ต้องถวายสิ่งของเป็นเครื่องบวงสรวงเพื่อทำจักรวาลให้ได้รับแสงสว่างในการตรัสรู้ 6) ต้องสวดมนต์ 100,000 ครั้ง เพื่อแสดงความหมายที่ทำให้บุคคลเข้าถึงสภาวะเป็นพุทธะ โดยอาศัยการทำวิปัสสนาเรื่องเอกภาพระหว่างครู-พุทธะ-ปัญญา 7) ต้องสวดเจริญภาวนาถึงเรื่องวงศ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ศิษย์เข้ามาอยู่ตามเชื้อสายของครูของตน ถ้าครูท่านใดยอมให้อภิเชกแก่ศิษย์โดยศิษย์ยังไม่ได้ผ่านการปฏิบัติทั้ง 7 ประการดังกล่าวแล้ว ถือว่าครูท่านนั้นทำผิดกฎอย่างร้ายแรง (สุวิญ รักสัตย์, ผศ.ดร. 2553, น.164)

พิธีกรรมอภิเษกที่ลึกลับแบบพุทธตันตระจะถูกพบในทิเบตและญี่ปุ่นนิกายชินงอนและเทนโด ส่วนในจีนจะพบเพียงกลุ่มเล็กๆ ขั้นตอนการปฏิบัติก็จะแบ่งเป็นขั้นของคัมภีร์ในการฝึกปฏิบัติโยคะทั้ง 4 ระดับดังนี้

1. กิริยาดันตระ (kriyātantra): ลูกศิษย์จะได้รับอนุญาตให้เข้าไปสู่มณฑล อาจารย์จะสวดมนต์และทำสมาธิผ่านน้ำที่อยู่ในภาชนะเพื่อให้กลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์เรียกขั้นตอนนี้ว่า “อุทกาภิเษก” เมื่อลูกศิษย์ได้รับน้ำและดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์จะทำให้ร่างกายบริสุทธิ์และได้รับอำนาจจากเทพเจ้าที่อยู่ในมณฑล จากนั้นจะมีการอภิเษกมณฑล ศิษย์จะได้รับมงกุฏซึ่งแสดงถึงความสำเร็จคล้ายกับราชาภิเษกของกษัตริย์ ขั้นตอนนี้เรียกว่า “มุกฎาภิเษก” ศิษย์จะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติในขั้นต่อไป

2. จารยะตันตระ (Cāryatantra): ในขั้นตอนนี้มีการอภิเษกอยู่ 3 อย่าง คือ การอภิเษกวัชระ เรียกว่า “วชราภิเษก” เป็นการรวมจิตเข้าสู่พุทธะทั้งปวงให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างแยกไม่ออก, การอภิเษกกระษัตริย์ เรียกว่า “ฉนฎาภิเษก” ทำเป็นบางครั้งเพื่อเก็บรักษาไว้ใช้เมื่อถึงเวลาปฏิบัติขั้นต่อไปของตันตระ, การอภิเษกนาม เรียกว่า “นามาภิเษก” ลูกศิษย์จะได้รับชื่อที่สอดคล้องกับพระไวโรจนะ จากนั้นศิษย์ก็จะได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติขั้นต่อไป

3. โยคะตันตระ (Yogatantra): การอภิเษกในขั้นตอนนี้จะเชื่อมต่อกับพระธยานิพุทธทั้งห้า คือ อภิเษกภาชนะผ่านพระอักโษภยะ คือพุทธะแห่งร่างกาย, อภิเษกมณฑลผ่านพระรัตนสัมภาวะ คือพุทธะแห่งคุณวิเศษ, อภิเษกวัชระผ่านพระอมิตาภะ คือพุทธะแห่งวาจา, อภิเษกกระษัตริย์(กระดิ่ง)ผ่านพระอโฆสิทธิ คือ พุทธะแห่งการกระทำ, อภิเษกชื่อผ่านพระไวโรจนะซึ่งลูกศิษย์จะได้รับชื่อที่เป็นความลับ ได้รับวัชระและกระษัตริย์ และสุดท้าย คือ การอภิเษกของอาจารย์หรือครูจะสอนให้ทำ 3 อย่าง คือ ต้องทำตัวตนคืนสู่ธรรมชาติของวัชระเรียกว่า “ตถตา”, ปฏิบัติสัญลักษณ์ให้เหมือนกับภาพของเทพเรียกว่ากระทำ “มหามุทรา” และพัฒนาความรู้แจ้งไปสู่ความสว่างและความว่าง

4. อนุตตรโยคะตันตระ(Anuttarayogatantra): โยคะขั้นสูงสุดนี้จะทำให้กายของผู้ปฏิบัติเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธเจ้าทั้ง 3 กาย โดยการอภิเษกในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 4 อย่าง ได้แก่ 1. การอภิเษกภาชนะใส่น้ำเรียกว่า “กลศาภิเษก” เมื่อทำพิธีอยู่ในมณฑล น้ำศักดิ์สิทธิ์ในภาชนะที่ได้รับการปลุกเสกถือว่ามีความสำคัญ เมื่อดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วจะได้รับพรจากพระธยานิพุทธและทำให้ร่างกายบริสุทธิ์ การอภิเษกแบบนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์กาลจักระ (Kālacakra) และคัมภีร์คุหยครระ (Guhyagarbha) เมื่อผู้ปฏิบัติกระทำตามขั้นตอนในคัมภีร์ก็จะพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นนิรมลกาย (nirmānakāya) ของพุทธะได้, 2. การอภิเษกลึกลับ เรียกว่า “คุหยาภิเษก” อาจารย์จะเป็นกายสมมติของเทพและกล่าวมนต์ให้หน้าและอาหารเป็นทิพย์ ให้ศิษย์ได้รับมนต์คาถาจากเทพ และทำให้ร่างกายของตนสำเร็จเป็นสัมโภคกาย (sambhogakāya), 3. การอภิเษกความรู้ขั้นสูงสุด เรียกว่า “ปรชญาชานาภิเษก” พิธีในขั้นนี้จะต้องได้รับการสนับสนุนจากหญิงสาวซึ่งเป็นตัวแทนของเทพ ผู้ปฏิบัติจะต้องได้รับความสุขจากการมีเพศสัมพันธ์ ประสบการณ์ความสุขจากการเป็นหนึ่งเดียวกันกับคู่ของตนจะพัฒนาไปสู่การทำสมาธิและความว่างเปล่า ผู้ปฏิบัติต้องปฏิบัติโยคะที่ชื่อว่า จันทลี

(Caṇḍalī) และกระทำกามมูทรา (karmamudrā) เมื่อกระทำสำเร็จกายของตนก็จะเป็นพระธรรมกาย (dharmakāya) (Philippe Cornu 2001, p. 30-31)

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานิกายตันตระสายวัชรยานคาดว่าเริ่มมีการแต่งตั้งขึ้นในยุคของจักรพรรดิอินทรวุติ (Indrabhūti) (ซึ่งมีหลายองค์) และการอุปถัมภ์นิกายตันตระของราชวงศ์पालะ (ค.ศ. 750-1150) ทำให้คำสอนของนิกายนี้พัฒนาขึ้นมาก คัมภีร์นิกายตันตระแต่งเป็นภาษาสันสกฤต และถูกเผยแผ่ออกไปยังดินแดนอื่นๆ เช่น จีน ทิเบต เนปาล เป็นต้น ต่อมาจึงได้รับการแปลเป็นภาษาจีนและทิเบต คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับนิกายนี้ได้แก่ คุหยสมาช มัญชุศรีมูลกะ เหว็ชรตันตระ สาธนมาลา นิชปันโยคาวลี กาลจักร ฯลฯ คำว่า “อภิเชก” ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์นิกายตันตระนั้น ก็มีความหมายอย่างที่ได้อธิบายไปข้างต้นแล้วซึ่งความหมายอาจจะเหมือนหรือต่างจากความหมายในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างข้อความในบางคัมภีร์ของนิกายตันตระถึงความหมายของ “อภิเชก”

จากช่วงขณะนั้น เขาจะรับรู้ความคิดแห่งพุทธะทั้งปวง พร้อมกับการปรากฏภาพของมัญชุศรีที่อยู่ในตำแหน่งสถานะของเขา | ด้วยใจที่เบิกบาน พวกเขา(พุทธะทั้งหลาย)จะมอบการอภิเชกในพิธีที่ยิ่งใหญ่ให้ เมื่อถูกขับเคลื่อนแล้ว ด้วยการมองเท่านั้น ย่อมเอาชนะโลกทั้งปวงได้ (คุหยสมาช 13/85-86)¹¹

ข้อความข้างต้นผู้วิจัยแปลมาจากคัมภีร์คุหยสมาชตันตระ (guhyaśmājantra) บทที่ 13 โศลกที่ 85-86 ฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวถึงผู้ฝึกปฏิบัติโดยการจินตนาการถึงเทพทั้งหลายเพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ เมื่อเข้าถึงพุทธภาวะแล้ว ก็เปรียบเสมือนตัวเองเป็นเทพองค์หนึ่ง แล้วพุทธะทั้งหลายก็ทำพิธีอภิเชกให้แก่ตนกลายเป็นเทพองค์หนึ่งในกลุ่มของพุทธะที่อยู่ในมณฑลนั้น “อภิเชก” ในที่นี้คือการเลื่อนสถานะของตนเองให้สูงขึ้นกลายเป็นผู้สำเร็จการปฏิบัติอีกขั้นหนึ่งของพิธีกรรมในนิกายเร้นลับ

การสร้างภาพอาจารย์ไว้ในใจเป็นการเริ่มต้นการอภิเชก จินตนาการถึงพื้นที่ว่างโดยการเติมให้เต็มด้วยพุทธะทั้งปวง และเพื่อความเหมาะสมให้แยกย้ายพุทธะทั้งปวงไปสู่ตำแหน่งทั้งสามของการอภิเชก โดยวิธีนี้ ท่านจะบรรลุถึง

¹¹ ส ภเวต ตตฺกษณาท เหว สรวุพุทธมโนชญฺกะ | มัญชุศรีตฺลยสํกาศะ ส ภเวต ปทกรมกฤต || 85 || ทพนติ จ พรหุชญาตมา อภิเชกั มโหดสวม | วคฺมานยติ ชคตฺ สรวุ ทรุคเนโนว โจทิตะ || 86 || (คุหยสมาช 13/85-86)

ความรู้แจ้งสำหรับผู้สำเร็จ(นักสิทธิ์)ของสรรพสิ่งและความเป็นเลิศทั้งปวงแห่ง
กาย วาจา และจิต (คุหยสมาช 17/54-55)¹²

ข้อความข้างต้นผู้วิจัยแปลมาจากคัมภีร์คุหยสมาชตันตระ บทที่ 17 โสลกที่ 54-55 ฉบับ
ภาษาสันสกฤต “อภิเชก”ในข้อความนี้หมายถึงการเข้าสู่มณฑล ผู้ที่มอบัติเป็นศิษย์จะเคารพบูชา
อาจารย์ของตน การสร้างภาพอาจารย์ไว้ในใจถือว่าการยกผู้เป็นอาจารย์ให้สูงขึ้นเสมือนสร้างเทพ
ไว้ในตัวเอง และจินตนาการถึงพุทธะเข้าสู่มณฑลทั้งสาม คือ กาย วาจา และจิต เสมือนว่าเป็นการ
อภิเชกหรือปลุกเสกตนเองให้เป็นผู้สำเร็จด้วยการวางตำแหน่งพุทธะในกายตน(จินตนาการถึงมณฑล
ในกาย) เนื้อหาของคัมภีร์แสดงถึงคำสอนของนิกายวัชรยานที่ให้ความสำคัญกับการเคารพบูชา
อาจารย์ของตนเองอย่างมากพอๆกับการบูชาพระพุทธรูปเจ้า

อาจารย์ผู้เลิศซึ่งมีความปรารถนาย่อมสรรเสริญผู้สำเร็จที่ได้สร้างมณฑล
แห่งมนตรานั้นเสมอ และผู้มีความปรารถนาสำเร็จแล้วหรือคือมนูนี้ผู้ที่ถูกห้อม
ล้อมโดยศิษย์ทั้งหลาย(ในมณฑล)ได้มอบการอภิเชกซึ่งเป็นผลอันยิ่งใหญ่ให้แก่
ผู้สำเร็จนั้น (มณฺชฺศรีมฺลคฺคฺป 11/14-15)¹³

ข้อความข้างต้นผู้วิจัยแปลมาจากคัมภีร์มณฺชฺศรีมฺลคฺคฺป (mañjuśrīmūlakalpa) บทที่ 11
โสลกที่ 14-15 ฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวถึงผู้เป็นอาจารย์กล่าวยกย่องลูกศิษย์ของตนเองที่ฝึกปฏิบัติ
ตามกฎของนิกายจนสำเร็จ และการมอบอภิเชกให้แก่ศิษย์ผู้นั้นถือว่าศิษย์ได้รับรางวัลอันยิ่งใหญ่จาก
อาจารย์ ดังนั้น “อภิเชก”ในที่นี้คือการถ่ายทอดหรือมอบอำนาจ

¹² อาจารย์ หฤทย ทยาตวา อภิเชก | สมารเกต |
ชราตุ สรวพุทไธส ตฺ ปรีปุณฺณ วิจินตเยต |
ปาตเยท วิริวตฺ สรวาน อภิเชกปไตสฺ ตริภี || 54 ||
อเมณ โปธิมานินติ สรวสตตวทิตฺติณิม |
สิธฺยเต กายวากจิตตํ สรวสิทฺธิมหาทฺมฺ || 55 ||(คุหยสมาช 17/54-55)

¹³ ตถา วิศิษฺโณ อจฺจโร ปรรณนีย สทา ตฺ ไว |
ลิตฺติ เตน มนฺตรานํ มณฑลํ สิทธิมรฺตติ || 14 ||
อภิเชกํ ตฺ เตโนว ทตฺ ภาวติ มหตฺ ผลม |
สิทธิกามสฺตฺ ศิษฺโยราว ปุชฺโย’ เสา มฺนิวตฺ สทา || 15 || (มณฺชฺศรีมฺลคฺคฺป 11/14-15)

อันดับแรก ภาชนะที่ใส่น้ำถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งด้วยโพธิจิตที่ตั้งมั่น และครูก็จึงพรมน้ำแก่ศิษย์ที่ดีด้วยความเมตตาในเวลาเที่ยงคืน จากนั้นเมื่อเวลารุ่งอรุณมาถึงอีกครั้ง การกระทำอันขลังดีด้วยบทสวดทั้งหลายเป็นการสักการบูชาในพิธีอภิเษกระหว่างครูและศิษย์ (ปญจกรม 4/6-7)¹⁴

ข้อความข้างต้นผู้วิจัยแปลมาจากคัมภีร์ปัญจกรรมะ (pañcakarma) บทที่ 4 โศลกที่ 6-7 ฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวบรรยายถึงขั้นตอนต่างๆในพิธีกรรมที่อาจารย์จะมอบการอภิเษกให้แก่ศิษย์ เช่น การทำสมาธิ การทำน้ามนต์ การสวดมนต์ และการสักการบูชา เป็นต้น

ผู้สอนอภิธรรมอยู่ในธรรมธาตุแห่งมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับ โชคชะตาแห่งพิธีกรรมที่ถูกเคารพบูชาให้สำเร็จยิ่งในมณฑลนั้น วัชรอันแข็งแกร่งมอบการอภิเษกอันน่ายินดีให้แก่ผู้นั้น เช่นเดียวกับวงจรรของเทพทั้งหลายที่ถูกแสดงอยู่ในมณฑลนั้น (สวยมภู ปุราณะ 6/120-121)¹⁵

ข้อความข้างต้นผู้วิจัยแปลจากคัมภีร์สวยมภู ปุราณะ (savayambhū purāṇa) บทที่ 6 โศลกที่ 120-121 ฉบับภาษาสันสกฤต กล่าวถึง อาจารย์ผู้สั่งสอนธรรมะอยู่ในมณฑลพิธีเป็นที่เคารพบูชาสำหรับศิษย์ วัชรธาตุที่เปรียบเปรยว่าเป็นตัวอาจารย์ได้มอบการอภิเษกให้แก่ลูกศิษย์ ข้อความในนี้ต้องการแสดงอุปมาถึงธรรมธาตุหรือมีธาตุเป็นธรรมก็คือพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนเป็นอาจารย์ ส่วนเทพทั้งหลายในมณฑลคือสาวกเปรียบเสมือนเป็นลูกศิษย์

บทสรุป

คำว่า“อภิเษก”ที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักและคุ้นหูกันคืออย่างเช่น อภิเษกสมรส, พิธีราชาภิเษก, พิธีพุทธาภิเษก, พิธีเทวาพิธี เป็นต้น จากการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกจะเห็นได้ว่าพิธีราชาภิเษก และพิธีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการอภิเษกมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ส่วนใหญ่ในยุคนี้ “อภิเษก”จะเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ คือ การแต่งตั้งหรือสถาปนาเชื้อพระวงศ์แทบทั้งสิ้น ต่อมาในยุคของนิกายตันตระ “อภิเษก” จะเริ่มมีความหมายที่กว้างขึ้นคือ มีความหมายที่เป็นตัวแทนระหว่างครูกับลูกศิษย์ หมายถึงการถ่ายทอดความรู้หรืออำนาจให้กับศิษย์ที่ฝึกฝนจนสำเร็จขั้นตอน นิกายตันตระจะเน้นเรื่องของการ

¹⁴ กลตาเทา สุตีสถาปย โพธิจิตต์ ปรยตตะ |

อรุรธาเตร จาภิสลเจต สุติชย กฤปยา คุระ || 6 ||

อภิเษก | ตู สมปราปย ปรัตยุมเม ปุนะ |

สมปุชยารายเตต สโตไตรครุฑุ คิชย กฤตถาขลิสะ || 7 || (ปญจกรม 4/6-7)

¹⁵ สุตีสถาปย มณฑล ธรรมธาตวาคิศวารภิม |

ตนมณฑล สมาราย สมภยรจย ยถาวิม || 120 ||

อภิเษก | ปรสนาย ตสไม ทเทา ส วชรฤก |

ตตสตาน มณฑล เทวาน สหรัศย ยถากรมาต || 121 || (สวยมภู ปุราณะ 6/120-121)

ปลุกเสกในมณฑลพิธีโดยนำพระพุทธรูปเจ้าและเทพเจ้าทั้งหลายเป็นเสมือนตัวแทนของอาจารย์และศิษย์ซึ่งก็เป็นต้นกำเนิดของการปลุกเสกพุทธะ พิธีกรรมที่ลึกลับและเวทมนต์คาถาประกอบขึ้นมาให้ดูมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นที่มาของคำว่า “พุทธาภิเษก” และ “เทวาภิเษก” ในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีพิธีเจริญน้ำมนต์ การสะเดาะเคราะห์ ทำนายดวงชะตา ทำไสยศาสตร์ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์และตันตระแทบทั้งสิ้น ทางด้านตันตระจะเป็นตันตระแบบใดก็ขึ้นอยู่กับสังคมและความเชื่อในเขตแดนนั้นๆ ที่รับเข้าไปผสมผสานกับประเพณีท้องถิ่น อภิเษกในพิธีกรรมสมัยตันตระมีการเรียกชื่อหลายกรณีหลายชั้นตอนขึ้นอยู่กับการผสมคำ เช่น คำ “กลาภิเษก” คือการปลุกเสกภาชนะ(ใส่น้ำมนต์) , “คุหยาภิเษก” คือ การปลุกเสกความเร้นลับ (พิธีไสยศาสตร์), “ปรัชญาภิเษก” คือ การปลุกเสก(ถ่ายทอด)ความรู้, “จตุรธาภิเษก” คือ การอภิเษกสี่ชั้นตอน เป็นต้น คนไทยอาจไม่ค่อยคุ้นหูเหมือนอย่างพุทธาภิเษกหรือราชาภิเษกซึ่งได้ยินกันบ่อยมากกว่า อย่างไรก็ตามสังคมไทยทุกวันนี้ได้คลุกคลีอยู่กับความเชื่อของการอภิเษกแบบตันตระอย่างฝังรากลึก โดยการป็นกระแสเรื่องการบูชาวัตถุมงคลจากการประกอบพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เราจึงควรคิดหาคำตอบว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถนำพุทธตันตระมาใช้เพื่อเสริมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดั้งเดิมให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การศึกษาพระพุทธศาสนานิกายตันตระสายวัชรยานมีนักวิชาการทางด้านศาสนาให้ความสนใจกันมาก แต่ถ้าจะศึกษาอย่างลึกซึ้งควรศึกษาจากคัมภีร์ตันตระต้นฉบับภาษาสันสกฤต คำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในนิกายนี้ นอกจาก “อภิเษก” แล้วยังมีอีกมากมายที่น่าศึกษาวิเคราะห์อย่างเช่น สิทธามณฑล โยคะ ธารณี มุทรา เป็นต้น แต่หากผู้วิจัยท่านใดอยากจะศึกษาคำว่า “อภิเษก” ต่ออีกก็ยังมีประเด็นที่น่าสนใจให้ได้ค้นคว้าต่อไปนอกเหนือจากบทความเรื่องนี้ เช่น “อภิเษก” กับการประยุกต์ใช้ในภาษาไทย “อภิเษก” ในฮินดูตันตระ, พิธีกรรมของการอภิเษกในสังคมไทย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- จำลอง สารพัดนึก,ศ.ดร. (2548). **ไวยากรณ์สันสกฤตขั้นสูง**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวิวัฒน์. (2531). **วิถีแห่งมหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- บุญย์ นิลเกษ. (2527). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.
- ผาสุข อินทราวุธ. (2543). **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2553). **ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ 5. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระญาณวโรดม. (2543). **ศาสนาต่างๆ**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรย์ ปยุตโต). (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2547). **อารยธรรมพระพุทธศาสนาในทิเบต**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย. (2538). **พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 26**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

_____. (2538). **พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 27**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

_____. (2538). **พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 29**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

_____. (2538). **พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 33**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สุวิญ รักษิตย์, ผศ.ดร. (2553). “วิชรยาน: รหัสยวิทยาในพระพุทธศาสนา” **วารสารบัณฑิตศาสตร์ มมร. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-ตุลาคม)**, 164.

เอ็ดเวิร์ด คอนซ์. (2552). **พุทธศาสนา: สาระและพัฒนาการ**. แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.

Bagchi, Dr. S. (1965). **Guhyasamajatantra/Buddhist Sanskrit Texts No.9**. Darbhanga: The Mithila Institute.

Cornu, Philippe. (2001). **Dictionnaire encyclopédique Bouddhisme**. Paris: Editions du Seuil.

Monier-Williams. (1899). **A Sanskrit-English Dictionary**. Oxford: Oxford university.

Robert E. Buswell, Jr. (2004). **Encyclopedia of Buddhism**. New York: Macmillan Reference USA.

Thai encyclopedia. (2016, January 15) [Online]. **mürdhābhiṣeka**. Retrieved from [http://guru.sanook.com/search/The royal society's Thai encyclopedia/](http://guru.sanook.com/search/The%20royal%20society's%20Thai%20encyclopedia/)

wikipedia . (2016, January 16) [Online]. **Coronation**. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Coronation>

wikipedia. (2016, January 12) [Online]. **Shatapatha Brahmana**. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Shatapatha_Brahmana

University of the west. (2016, January 30) [Online]. **Digital Sanskrit Buddhist Canon**. Retrieved from <http://www.dsbcproject.org/>